

Радован Вујадиновић

Парче неба

Прозор испреплетан металним шипкама, са тешким дебелим зидовима грубо тесаног камена, утонуо у земљу, зарастао у масивном обронку суре планине.

Иза гвоздене мреже промиче узнемирена сенка. Као сабласт, као привиђење тумара час на једну, час на другу страну.

Белаво чело планине забада се у искричаво небо осуто звездама које жмиркају. Пегави месец се истањо као срп, обесио рог наниже.

Два испраћена ока продиру ноћ, зуре у заслепљујуће искре које капљу тамо изнад голог темена горостасног виса.

Јелена застаде, ухвати се за хладне решетке.

У глави јој је севало, мутило се, гужвало, а у крстима је пробадало, вртело.

Наслони се на прозор кроз који јој се једва назираше теме са разбарушеном и проређеном косом, јер јој ни пола власи није остало после прележаног тифуса. Као авет, обема рукама, што је чвршће могла стезала је округле шипке.

Један месечев зрачак се прикрадао и провлачио између решетака па се тренутак заустави на њеном испијеном лицу. Угледала је две-три мекане кудеље које су пловиле преко небеске пучине.

Никада сунце није успело туда да протури своје лице, да ту завири. Једино то парче неба лебди у њеном оку, чисто и умивено.

„Како се вечерас та искричава нит успела да пробије до мене?“ — питала се осјећајући зеру живахности.

Истезала је врат, подизала се на прсте да би уграбила још који кончић те благодети. Одавно жуди за просторством, али та жеља је сада добила једну нову димензију. Мјесечева светлост се снажно и грчевито увлачила у њено биће.

Тај крајичак плаветнила је изазивао, мамио, али на срцу и рану остављао.

Свега је била жељна. И шуме, и мјесечине, и росе, и поветарца. И птичјег цвркута...

И камена, оног слободног кога киша умива.

Ноћас је изазивало, разарало, гњавило, мрцварило, затирало, али на махове, и крепило, подизало, снажило.

— Живот ме напушта, снага издаје...

Она више ништа није осећала.

По
ВЕ
ДА

Не! Осећања су над њом извршила насиље!

Јелена је ширила своје зенице, напрезала их и умеравала према планини која се дизала изнад Беневента чији се врх забадао у небески свод. Влажне очи нису имале снаге све да уоче, да разаберу:

„Планина обрасла боровима?... Јесте: борови као по Златибору... Не, ово је Италија... Али јесте: Златибор... као наш Златибор... као они његови борови...“

Лице је припајала уз решетке, ноге су јој дрхтале, клатила се лево-десно, сасушене јагодице, прилепљене уз метал, мењале су свој облик.

„Туда сам чувала овце, бежала у хлад... Стока је брктала на јулском сунцу...“

Али, тућа земља, туће љепоте.

Прекрыла је лице рукама и уздахнула, тешко, потресно, са дна срца.

У њеним очима изрони слика Ужица. Град у процепу неколико планинских висова, стешњен између голог камењара. А тамо према југу — борови као војници, као партизани... Не као ови галијански свеједи.

Од тога јој је застао дах.

Те слике су је још више узнемириле. Оне су је подсећале на дашак некадашње младости и чиниле је беспомоћном, изгубљеном, сломљеном, обневиделом... А окована је и била... Без њене воље, ето, нижу се једна за другом — тамо иза те сиве планине, једне, па друге, треће... А онда је тамо море, па опет голи камењар, висови, шуме, реке... Морача, Тара, Лим, Бетиња... Рађа се детињство са својим несташпауцима, младост је само блеснула као метеор. А онда — рат. Доживела је Кадињачу као себи одсечену руку...

Гуштерала се, јечала.

Подбочена дрхтавим рукама стајала је као искривљена притка, као сасушена биљка у јесен после велике суше. Испуњене очи упале у црне дубоке јаме, зјапе иза решетака, блену у парче искричавог неба. На још младим јагодицама кожа се осушила, прионула за кост, окорела. Кржаве испуцале усне.

— Јој, мени, јадној!

Окорели прсти поново се савише око металних
шипки.

Замало се није снизала на бетон.

Ту у ћошку, где не допире ни сунчев ни месечев
зрак, где се никада зидови нису осушили и где пауци
плету своја гнезда, а од влаге труне камен — лежала је
тифусарка Бојана чије је тешко дисање реметило ноћ-
ну тишину.

Јелена није могла да се смири.

Најрадије би заспала, чинило јој се. Али то није
могла...

Јечала је, стењала.

Светлцаве искре изазивале су у њој нешто чудно,
нешто аветињско. Буљила је у решетке као да их моли
да се уклоне испред ње, или као да очекује да се оне
саме растворе и да се за тренутак — два набе с оне
стране. Да су магичне па да се отворе, да је ослободе,
да зеру осети дашак поветарца, да се попне на брежу-
љак...

— Како је ноћ чаробна! Ширина ми треба...

Између прстију текле су јој сузе.

— Сунца, сунца, сунца...

Шкргутала је зубима.

Са робијашког лежаја тифусарка подиже главу.

— Ти не спаваш, Јело?

Јелена само уздахну. Окрену се према Бојани и јек-
ну. За длаку се не стропошта. Кошчата леђа стругнуше
о мегалне ивице.

— Муке... болови у крстима...

Бојана је покушала да се подигне, налакти, али
није имала снаге.

— Мајко моја јадна!

— Седи овде поред мене да те мало истрљам.

— Не треба, секо...

— Шта је?...

— Не питај... зло је...

Грашке зноја искакаше јој по челу.

Бојана је немо, забезекнуто гледала. Осећала је да
јој је потребна помоћ, али за то није имала снаге.

— Да није?...

— Све су прилике... Порођајни болови, секо...:

Настао је мучан тајац, нека неиздржива тишина.

С времена на време нарушавали су је јецаји, ја-
уци, уздаси.

Два немоћна људска привиђења, притиснута ме-
мљивим зидовима ћелије, испраћена глађу, напорима,
батинама, болешћу, без сунца светлости и дана, у
влази и хладноћи — очекују треће.

Јелена очекује сина.

Или кћер.

Крста јој се цепају. Мајка стеже зубе, шкргуће.

Осам месеци је мрцваре талијански фашисти. Бојану су пребацили код ње пре неколико дана, ваљда очекују да ће ускоро умрети...

— Ако буде син, даћу му очево име. Он је, сигурно погинуо... То ће ми бити једине очи, једина нада, моја свећа... Али, чему се имам надати? Боље да нисам жива! Узочас остадох у другом стању... Да сад гледам да ми јетим умире на рукама, или у мојој утроби. На мукама и ја и сно... Не, ја нисам жива! Ја сам умрла још онога дана када су ушли Благоју у траг...

Град је био окупиран, покорен. Народ је живио у страху. И сваки дан отпреман у логоре смрти. А Благоје је радио у столарској радионици испод које је била илегална партизанска штампарија. Дању је израђивао мртвачке сандуке, а ноћу штампао летке, фалсификат легитимације, купоне за храну... Живио је са својом женом Јеленом у граду где ни смрт нема чиме да се огласи, где царује закон ножа, кад је сечиво ножа увек окренуто према човеку, у времену када је брат зазирао од брата, отац од сина...

А кад је штампани материјал требало растурити, Благоје нагури у мртвачки сандук, па кроз град: ту и ту умро човек... А Ужичани су тада „умирали“ врло често. И Јелена је, понекад, на колицима терала мртвачке сандуке, из улице у улицу, из једног у други део града.

Тако до почетка четрдесет треће.

Али...

Једнога дана, сав знојав, задихан и збуњен упаде у стан:

— Јело, откривен сам!... Напуштам град... Одох у партизане... О теби нико ништа не зна... Остај збогом!

Отишао је према Златибору, према шуми, сунцу и ширини.

Јелена је остала забезекнута, изненађена и уплашена. Није се снашла ништа ни да га упита, ма шта да му напомене.

Од тада она о њему ништа није сазнала. Изгубио се као да је у земљу пропао, без трага и гласа.

— Мора да је погинуо. Можда није успио ни да стигне до партизана. Душманин га је неки проказао. Понадах се: мени неће нико ништа. Куд да кренем? Одмах сам се покајала: зашто и ја нисам пошла са њим... Али он ме изнеждио, доживела сам као да га је неко терао...

— Нисам се била у потпуности ни сабрала и средила, а неко закуца на врата. Ледну ме на сред срца. У собу бану једна моја комшиница. Не би ми мило. Никад јој нисам веровала. А она је увек била фина,

љубазна. На први поглед, таква жена би се само могла пожелети, али...

— Где ти је Благоје? — упита још с врата. Била је врло неприродна, некако усплахирана.

— На послу — мишљах да се извучем.

— Носим за њега важну поруку... Не знам где је његова радионица... Поћи да ми покажеш... Треба лично да му предам...

Види сад мuke!

Ако ударим натраг, сетиће се. Нећу. Поћи ћу са њом... Одвешћу је тамо, па шта буде. Морам, нема другог излаза.

А кад сам стигла тамо, талијански полицајац ме ухвати за руку. Трзала сам се да се ишчупам, али му други притече у помоћ. Везаше ме...

Од тада су настале моје мuke... Испитивање сваки дан, батине... На крају: осуђена сам на девет година затвора. Најприје на осам... Али, кад ми прочиташе пресуду, не могах се уздржати, из мене нешта прокључа, рекох: „Не верујем да ћете ви толико владати.“ „Због тога: још годину дана!“ — продера се судија на мене.

Јелена је ту застала. Није имала снаге да говори. Осећала се као решчеречена, болови су је разарали.

— Нећу више тога да сећам! Не могу на то да мислим... Пребацивали су ме од затвора до затвора... Стигла сам у Копар. Ту сам штрајковала главу, поново мучена, испитивана... А онда у Венецију. Опет глад, мрцварење... А у мени дете оживело. Чујем како се врти, удара, гица се... А моја црева пиште... Пљували су на мене и на мој стомак...

Међутим, свуда се нађе и људи. Па чак и међу крвницима. Један лекар у затвору, Талијан, погледа ме, премери, па ми пружи руку: честита ми што ћу постати мајка. То ме било мало окуражило. Мислила сам: биће боље. Надала сам се. Чула сам и за неко међународно право. Очекивала сам боље услове за издржавање казне... Али, узалудна би та моја нада. Пребацише ме овде... да умрем на мукама... да родим у ћелији... да умрем и ја и оно... До ујутру најдаље, дете мора бити, дани су изашли... Сестро, мози!...

Плакала је Јелена, јецала је Бојана.

Две сенке, два привиђења.

— Ако буде мушко, даћу му очево име, па макар ни сат не живело... Макар се живо не родило... Ако ја умрем, подај му име: Благоје... Аманети, ако га ко нађе живог, тражи да му запишу: Благоје Пантелић, од мајке Јелене и оца Благоја... Србин... Не заборавај и то да кажеш...

— Немој о томе, Јело, молим те... Морамо имати снаге до последњег даха... Мени су се, чини ми се, и кости мимоишле једна мимо другу, па ми се опет, понекад, враћа морална снага да издржим, да ћу све ово преживљети... Немој ништа да ме молиш, све што могућем, помоћићу ти, учинићу... А ти сама видиш колико могу...

Бојана никако није могла да се подигне.

Јелена се мучила целу ноћ.

По
ве
ља

А кад је заплакало дете, тифусарка је допузала до мајке и зубима новорођенчету пресекала пупчану врпцу.

Најмлађи сужањ угледао је свет. Не! Благоје Пан телић Млађи угледао је хелију, гвоздене решетке, тешке и мемљиве зидове. Најмлађи робијаш.

Мајка је поцепала свој веш и завила мајушну птицу. Грчила се уз новорођенче, жгољаво, испијено. суво, тешко једва нешто више од хиљаду грама... И на њему се оцртавала патња његове мајке: глад, туга, батине, тамнички зидови, гвоздене решетке, мрак...

Мали Благоје дошао је на свет само дан после капитулације Италије. У Беневенту, у тамници.

Ујутру је у хелију хрупила зелена униформа, са упереним револвером, у тренутку када су у суседним хелијама одзвањали пуцњи.

— Треба да вас убијем... Шта ћете нам? Куда ћемо с вама?

Подигао је револвер у висини прсију.

— Дете! Беба!

Целат је устукнуо, забезекнуо се, збунио.

Две људске сенке, два привиђења испречише се испред њега.

Настао је мучан тренутак.

Револверска цев је стајала испред Јелининих очију које су, ипак, севале од горчине, мржње или страха.

— Не! — закријешти и притегну сина на груди.

Зликовац је колутао очима.

— Пуцај, али само кроз дете! — закријештила је гледајући целату у лице.

А он је колутао очима.

— Пуцај, шта чекаш!

Његова рука задрхта. Лице му се згрчи. Мора да се у њему нешто пробудило, или се побунио неки унутрашњи нагон. Мисли њао да му некуд одлуташе. У његовом оку изронила је нека друга слика.

Спустио је револвер и завукао га у футролу.

Стајао је као кип, као стена.

Јелена је на грудима стезала своју малу птичицу која се кречакала, пискаво, пригушено, немоћно.

Поглед јој је одлутао далеко, тамо преко планинског виса и зауставио се један тренутак на модром парчету неба преко кога је, учињело јој се, пловило јато слободних птица.

Више није имала снаге да гледа у целата.

Али он направи један корак напред и спусти рукү на бебү.

Његово лице се измијенило, озарило. Нешто је причао, топло и присно, као прави пријатељ.

Речи није разумела, али га је схватила као да је рекао: „И мени је остао оволики малишан, потпуно личи на њега. . . Нећу да вас убијем. Нећу, па макар мене убили. Ја вам поклањам живот. Бежите куд знате. А са мнош — шта буде. . .“

Отворио је тешка гвоздена врата, обазрео се неколико пута око себе и показао им пут, правац куда да иду.

И Бојана је бјежала за њима.

Кад је осетио свеж ваздух, мали Благоје је почео да кречи у немоћним рукама мајке. Она му је шаком притискала уста.

Ишли су сада према великом парчету неба које се све више и више ширило.

Благоје старији борио се негде у беспућу Босне и мислио на њих.

По
в
е
ља